

Udary mózgu — możliwości wczesnej interwencji

Anna Członkowska

II Klinika Neurologii Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie,
Zakład Farmakologii Doświadczalnej i Klinicznej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego w Warszawie

Udar mózgu jest jedną z najczęstszych przyczyn śmierci i najczęstszą przyczyną niesprawności u osób dorosłych. Wiąże się z występowaniem innych schorzeń układu sercowo-naczyniowego, a także z licznymi powikłaniami, ale jest to stan, któremu można zapobiec, a także skutecznie leczyć.

Spośród metod stosowanych w ostrym udarze mózgu w badaniach klinicznych potwierdzono, że leczenie na oddziale udarowym poprawia rokowanie w porównaniu z leczeniem na oddziałach ogólnych. Ponadto hospitalizacja na oddziale udarowym pozwala uniknąć zgonu lub niesprawności u większej liczby chorych niż na oddziałach ogólnych (o 56 chorych/1000 leczonych). Wykazano,

że stosowanie kwasu acetylosalicylowego w udarze niedokrwiennym pozwala uniknąć zgonu lub niesprawności w okresie 6 miesięcy u dodatkowych 13 osób na 1000 leczonych w stosunku do osób nieleczonych. Dożylna tromboliza z zastosowaniem rekombinowanego tkankowego aktywatora plazminogenu ([rt-PA, *recombinant tissue plasminogen activator*], alteplaza) przyczynia się do uniknięcia niesprawności u dodatkowych 63 na 1000 leczonych.

Podawanie rt-PA jest w tej chwili najskuteczniejszym sposobem terapii udaru niedokrwiennego. Jego zastosowanie jest jednak ograniczone przez ścisłe wskazania i przeciwwskazania (tab. 1), w tym przede wszystkim przez

Tabela 1. Wskazania i przeciwwskazania do leczenia trombolitycznego według protokołu *Safe Implementation of Thrombolysis in Stroke (SITS)*

Wskazania:

- wiek 18–80 lat
- kliniczne rozpoznanie ostrego udaru niedokrwiennego mózgu z istotnym deficytem neurologicznym
- wykluczenie krwawienia śródczaszkowego w badaniu TK lub MR
- czas od wystąpienia objawów udaru mózgu nie dłuższy niż 3 godziny
- czas trwania objawów co najmniej 30 minut, bez znaczącej poprawy przed leczeniem; objawy muszą być różnicowane z epizodem uogólnionego niedokrwienia mózgu (np. omdlenie), napadem drgawkowym i migreną oraz hipoglikemią

Przeciwwskazania:

- krwotok śródmózgowy w badaniu neuroobrazującym (TK lub MR)
- czas trwania objawów dłuższy niż 3 godziny
- niewielki lub szybko ustępujący przed włączeniem leczenia deficyt neurologiczny
- udar mózgu oceniany jako ciężki w badaniu przedmiotowym (np. liczba punktów w NIHSS > 25) lub jeżeli w badaniu TK/MR stwierdzi się rozległy obszar niedokrwienno
- udar mózgu rozpoczynający się napadami drgawkowymi
- kliniczne objawy krwotoku podpajęczynówkowego, nawet bez stwierdzanych charakterystycznych zmian w badaniu TK
- leczenie heparyną w ciągu 48 godzin poprzedzających wystąpienie udaru mózgu oraz APTT dłuższy niż górna granica normy laboratorium
- wcześniej przebyty udar mózgu u chorego ze współistniejącą cukrzycą
- udar mózgu przebyty w ciągu ostatnich 3 miesięcy
- liczba płytek krwi mniejsza niż 100 000/mm³
- ciśnienie tętnicze skurczowe powyżej 185 mm Hg lub rozkurczowe ponad 110 mm Hg, które nie ulega obniżeniu po podaniu labetalolu, urapidylu lub innego leku stosowanego dożylnie
- glikemia poniżej 50 mg/dl (2,77 mmol/l) lub ponad 400 mg/dl (22,15 mmol/l)
- skaza krwotoczna
- doustne leczenie przeciwzakrzepowe, np. warfaryną lub acenokumarolem
- czynne lub niedawno przebyte krwawienie zagrażające życiu
- przebyte świeże krwawienie wewnątrzczaszkowe lub jego podejrzenie
- podejrzenie krwotoku podpajęczynówkowego oraz stan po przebyłym krwotoku podpajęczynówkowym
- przebyte lub czynne uszkodzenie ośrodkowego układu nerwowego (np. choroba nowotworowa, tętniak, przebyte zabiegi operacyjne z otwarciem czaszki lub kręgosłupa)
- retinopatia krwotoczna, np. w przebiegu cukrzycy (zaburzenia widzenia mogą wskazywać na retinopatię krwotoczną)
- ostatnio (w ciągu 10 poprzedzających dni) przebyte: urazowy zewnętrzny masaż serca, poród, nakłucie naczynia krwionośnego niedostępnego dla ucisku (np. żyły podobojczykowej lub szyjnej)
- bakteryjne zapalenie wsierdza, zapalenie osierdza
- ostre zapalenie trzustki
- udokumentowana choroba wrzodowa przewodu pokarmowego w ciągu ostatnich 3 miesięcy, żylaki przełyku, tętniak, malfornacja tętniczo-żylna
- nowotwór o wysokim ryzyku krwawienia
- ciężka choroba wątroby z niewydolnością, marskością lub nadciśnieniem wrotnym
- duży zabieg operacyjny lub rozległy uraz w ciągu ostatnich 3 miesięcy

TK — tomografia komputerowa; MR (*magnetic resonance*) — rezonans magnetyczny; NIHSS — *National Institute of Health Stroke Scale*; APTT (*activated partial thromboplastin time*) — czas częściowej trombolastyny po aktywacji

3-godzinne okno czasowe i wiek chorego nieprzekraczający 80 lat.

Z dostępnych badań klinicznych wynika, że rt-PA jest skuteczny i bezpieczny u pacjentów w czasie do 4,5 godziny od wystąpienia objawów udaru, ale na razie lek nie jest zarejestrowany z tym wskazaniem. Wydaje się, że może być również skuteczny u innych chorych niespełniających pozostałych kryteriów obecnej rejestracji leku (np. starszych, z bardziej nasilonymi objawami, z niewielkim deficytem neurologicznym, przebyłym niedawno udarem, z oknem czasowym do 6 godzin). Prowadzone obecnie badania kliniczne i rejestry potwierdzą, czy tromboliza jest w pełni skuteczna i bezpieczna w szerszej grupie pacjentów.

Mimo że w krajach europejskich lek jest dostępny od wielu lat, jego stosowanie wciąż nie jest powszechne. Jak wynika z rejestru SITS, w latach 2002–2005 aż 20% chorych z udarem poddano trombolizie w Finlandii, 12% — w Szwecji i Austrii, 10% — w Norwegii i Czechach, natomiast poniżej 1% — w Polsce, Francji, Grecji, Chorwacji, Rosji i na Węgrzech. Nadal utrzymują się duże różnice w tym zakresie między poszczególnymi regionami Stanów Zjednoczonych. W Polsce alteplaza jest zarejestrowana od 2003 roku. Do 2008 roku uzyskanie leku było możliwe głównie w ramach programów leczenia koordynowanych przez POLKARD — Neurologia (Narodowy Program Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Sercowo-Naczyniowego). W sumie, do końca 2008 roku, 25 ośrodkom przyznano możliwość przeprowadzenia 1120 procedur. Od 2009 roku leczenie jest finansowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia. W 2009 roku wykonano 1092 tromboliz w 61 ośrodkach. Obserwuje się bardzo duże zróżnicowanie w zakresie częstości stosowania trombolizy. W kilku ośrodkach lek podaje się 15–20% chorym z udarem niedokrwinnym, natomiast w wielu innych — tylko w pojedynczych przypadkach.

Przyczyna rzadkiego stosowania leczenia trombolitycznego w Polsce (podobnie jak w wielu innych krajach) nie jest do końca poznana. Bierze się pod uwagę następujące przyczyny: 1) brak leku i jego cenę; 2) brak ośrodków udarowych, które spełniają kryteria oddziałów udarowych, dysponujących pełnym wyposażeniem aparaturowym

i wyszkoloną kadrą; 3) zła organizacja służb medycznych opóźniająca szybką pomoc; 4) mała świadomość problemu w społeczeństwie, co powoduje późny przyjazd do szpitala; 5) zła organizacja pracy w szpitalach; 6) wspomniana już wcześniej duża liczba przeciwwskazań do leczenia, co jest przyczyną obaw lekarzy.

Przeprowadzono wiele badań klinicznych dotyczących podawania dotętniczego leków trombolitycznych (urokinaza, rt-PA). Leki te nie były jednak oceniane w dużych badaniach randomizowanych. Mimo to rt-PA dotętniczo stosuje się obecnie w licznych ośrodkach na świecie. Lek w dawce 0,3 mg/kg mc. podaje się w czasie do 6 godzin od wystąpienia udaru mózgu — najczęściej u chorych z niedrożnością tętnicy środkowej mózgu, podstawnej lub kręgowej, u których nie uzyskano poprawy po leczeniu dożylnym.

W przypadku niedrożności dużych naczyń coraz powszechniej jest stosowana mechaniczna rekanalizacja. Istnieje wiele urządzeń, które pozwalają na usunięcie materiału zamykającego naczynie. Leczenie takie zwykle przeprowadza się u osób z zamknięciem tętnicy szyjnej wewnętrznej lub środkowej w czasie do 8 godzin, a podstawnej — nawet do 15 godzin od początku udaru.

Skuteczność sonotrombolizy nie została jeszcze potwierdzona w badaniach klinicznych. Chociaż metoda ta wzbudza bardzo duże zainteresowanie, przed zakończeniem badań klinicznych nie powinna być stosowana z obawy przed możliwością wystąpienia powikłań krwotocznych.

W przypadkach złośliwego zespołu zamknięcia tętnicy środkowej mózgu coraz częściej stosuje się zabieg hemikraniektomii.

Piśminictwo

1. European Stroke Organization (ESO) Executive Committee, ESO Writing Committee. Guidelines for management of ischaemic stroke and transient ischaemic attack 2008. *Cerebrovasc. Dis.* 2008; 25: 457–507.
2. Guidelines for Management of Ischaemic Stroke and Transient Ischaemic Attack 2008. 2009. Dostępne *on-line*: http://www.eso-stroke.org/pdf/ESO%20Guidelines_update_Jan_2009.pdf.
3. Grupa Ekspertów Narodowego Programu Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Sercowo-Naczyniowego POLKARD. Postępowanie w udarze mózgu. Wytyczne Grupy Ekspertów Narodowego Programu Profilaktyki i Leczenia Chorób Układu Sercowo-Naczyniowego POLKARD. *Neurol. Neurochir. Pol.* 2008; 42: S201–S288.